

Тарас Горбачевський

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ГРОМАДА У ЛЬВОВІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921–1939)

Організаційна структура та правове становище РКЦ

Упродовж віків Львів був багатонаціональним і поліконфесійним містом, у якому здавна проживали вірні католицьких, православних, протестантських та юдейських громад. Найбільшу кількість прихожан об'єднували католицькі громади, що належали до трьох Церков: Римо-католицької (РКЦ), Греко-католицької (ГКЦ) та Вірмено-католицької. Протестантські впливи були порівняно незначними, і тому Львів вважали католицьким містом, завжди вірним (*semper fidelis*) Вселенській Церкві. Місто було центром Львівської митрополії та архидієцезії РКЦ у Польщі. До Другої світової війни тут діяло 32 римо-католицькі костели¹. Львівська митрополія охоплювала архидієцезію Львівську та дві дієцезії – Перемишльську і Тарнівську, до якої входили етнічні українські та польські землі, що в адміністративних кордонах поділялися на Краківське, Львівське, Станіславське і Тернопільське воєводства². Нові границі митрополії узаконив папа Пій XI буллою “*Vixdum Poloniae unitas*” від 28 жовтня 1925 р. У склад митрополії увійшли архидієцезія Львівська та дієцезії Луцька і Перемишльська. Булла підтверджувала давні кордони архидієцезії, за винятком Буковини³. Географічно вона межувала з Кам'янець-Подільською та Луцькою дієцезією на північному сході, Перемишльською та Краківською – на півночі та заході. Архидієцезія у 1921 р. поділялася на деканати: Белз, Бережани, Броди, Бучач, Буськ, Глиняни, Городенка, Городок, Долина, Золочів, Жовква, Коломия, Кукільники, Любачів, Львівський міський та позаміський, Підгайці, Свірж, Скалат, Станіславів, Стрий, Сучава, Теребовля, Тернопіль, Чортків, Чернівці, Щирець, Язловець. Внаслідок геополітичних змін та переходу Буковини до складу Румунії, у 1922 р., архієпископ львівський Ю. Більчевський утворив Генеральний вікаріат у складі трьох деканатів (Радівці, Сучава, Чернівці), який став Апостольською адміністрацією Буковини, а в 1930 р. перейшов до складу Яської дієцезії. У 1929 р. до архидієцезії увійшов Борщівський деканат,

¹ Історія Львова у трьох томах / [ред. Я. Ісаєвич]. – Львів, 2007. – Том 3: Листопад 1918 – поч. XXI ст. – С. 74.

² Święty Arcybiskup Lwowa Józef Bilczewski / [pod redakcją W. Osadczego]. – Lublin; Lwów, 2011. – S. 64.

³ Leszczyński M. Akcja Katolicka w archidiecezji Lwowskiej obrządku łacinskiego / M. Leszczyński. – Lublin; Pelpin, 1996. – S. 59.

а в 1939 р. – утворено новий деканат Зборів. Загалом 1939 р. на її території проживало близько мільйона римо-католиків⁴.

Конкордат між Польською державою та Ватиканом, підписаний 10 лютого 1925 р., забезпечив Католицькій Церкві широку автономію. Офіційно були визнані три католицькі церкви (Римо-католицька, Вірмено-католицька, Греко-католицька), духовництву гарантували привілеї у звільненні від військової служби, судової відповідальності та податку на доходи. Закріплювався вплив Католицької Церкви у сфері освіти. У школах вводили посаду катехитів. Частина земель, конфіскованих у Церкви раніше, тепер забезпечувала священнослужителям зарплатню⁵. Конкордат між Польщею та Апостольською столицею підтвердив привілеї Церкви та духовенства, встановив адміністративну структуру та майнові права, Церква мала значний вплив на суспільство. Знято обмеження цензури щодо відозв та пастирських листів, вивчення релігії стало обов'язковим і для приватних шкіл. Лояльність єпископів до держави мала би гарантувати їх обов'язкова присяга Президентові республіки⁶.

Польський католицький єпископат об'єднував чотири Церкви: Римо-католицьку, Греко-католицьку, Вірмено-католицьку та Східновізантійську (Візантійсько-слов'янську)⁷. Зазвичай єпископами у дієцезіях призначали вихідців із тих же дієцезій. Однак, якщо аналізувати соціальне походження, то найменше єпископів, вихідців з Галичини, походило із соціального класу робітників. І загалом єпископів із Галичини було найменше, а найбільше – з колишньої Пруської частини. Конференції єпископів, що відбувалися в Польщі, не мали юридичного статусу (до II Ватиканського собору), однак, толерувалися Ватиканом. У Польщі такі зібрання називали “З’їзд польських єпископів”, а від 1930 р. – “Конференція пленарна єпископату польського”. Ватикан розглядав такі собори як засіб до автономної розбудови місцевої національної Церкви, однак реальних важелів впливу на зміну ситуації не мав⁸. У 1925 р. архієпископу Варшавському підтверджено титул Примаesa Королівства Польського, а Гнезненському – надано титул Примаesa Польщі⁹. До 1927 р. конференції єпископату відбувалися як пленарні засідання, а виконавчим органом був комітет єпископів, що складався з примаса, секретаря з’їзду та трьох ординаріїв (згідно з конференцією 1919 р. в Гнезно). З 1920 р. у комітет входили примас, польські кардинали, архієпископи-ординарії, єпископ Краківський, секретар з’їзду та два єпископи, яких обирали на конференції. Архієпископ Ю. Більчевський входив у цей комітет в 1920–1923 рр. У 1925 р. комітет

⁴ Бучек М. Львівська архідієцезія латинського обряду: Ілюстрована розповідь / М. Бучек. – Львів, 2004. – Т. 1: Парафії, костели та каплиці (Львівська обл.). – С. 29 – 30.

⁵ Дейвіс Н. Боже ігрище. Історія Польщі / Норман Дейвіс / [пер. з англ. П. Тарашук]. – Київ, 2008. – С. 759.

⁶ Krasowski K. Episkopat Katolicki w II Rzeczypospolitej / K. Krasowski. – Warszawa; Poznań, 1992. – S. 188.

⁷ Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990: Rocznik Statystyczny / [red. L. Adamczuk]. – Warszawa, 1991. – S. 40.

⁸ Krasowski K. Episkopat Katolicki w II Rzeczypospolitej / K. Krasowski. – Warszawa; Poznań, 1992. – S. 33–34.

⁹ Ibidem. – S. 43.

єпископів реорганізовано в комітет митрополитів, що засідав три-чотири рази на рік¹⁰. При єпископаті діяло кілька комісій, зокрема: літургійна, доброчинних справ, опікунських закладів, шкільна, суспільна, преси (поділялася на підкомісії – преси, радіо, кіно) та ін. Архієпископ Львівський Б. Твардовський у 1928–1938 рр. очолював літургійну комісію, в 1931 р. – комісію з майнових справ для опрацювань ухвал Пленарного синоду та брав участь у роботі інших комісій¹¹.

Взаємини між РКЦ та ГКЦ прямо залежали від міжнаціональних відносин поляків та українців. Римо-католицька Церква відверто вороже сприйняла створення Західно-Української Народної Республіки восени 1918 р. і розцінювала прагнення українців до національної держави як вияви сепаратизму та загарбання “східних кресів”. Тому католицька єрархія всіляко обстоювала входження цих земель до II Речі Посполитої та захищала латинський обряд. Львівський архієпископ Ю. Більчевський, відомий своїми патріотичними заявами, усю відповідальність за українсько-польську війну 1918–1919 рр. покладав на українців, а ГКЦ вважав носієм незалежницьких настроїв та підбурювачем українського населення. Проблему “східних кресів” він оцінював як внутрішньопольську і щодо Східної Галичини не враховував міжнародних чинників¹². Важливим критерієм призначення єпископа у структурі РКЦ була його національність. У воєнних протистояннях ГКЦ закріпила за собою статус національної Церкви для українців, а РКЦ – для поляків. Це загострювало антагонізми та конфлікти між двома народами. Тому на початку 1920-х років греко-католицькі єпископи нерідко ухилялися від співпраці з латинськими. Пошук консенсусу, до якого прагнули обидві сторони, був зумовлений необхідністю спільних дій під верховенством Апостольського престолу. Якщо для ГКЦ вичікування давало змогу певну самостійність, то РКЦ у зближенні бачила ліквідацію цієї автономії для греко-католиків.

Після 1923 р., внаслідок негативного для галицьких українців рішення Ради послів Антанти про приєднання Галичини до Польщі, греко-католицькі єпископи поступово входять у лоно католицького єпископату Польщі, беруть участь у засіданнях та конференціях із латинськими єпископами. Перше таке спільне засідання за участю греко-католицького єпископа Г. Хомишина відбулося на з’їзді в Ченстохові у липні 1924 р. На Пленарному синоді в Ченстохові в 1936 р. засідали всі греко-католицькі єпископи. Хоча на пленарні конференції примас запрошував усіх єпископів, однак греко-католицьке духовенство на спільних засіданнях регулярно представляв лише один з унійних владик – у 1930-х роках найчастіше єпископ Й. Коциловський, а інші переважно пояснювали свою відсутність хворобою і делегували суфраганів. Після 1937 р., внаслідок загострення українсько-польських відносин, греко-католицькі єпископи уникали участі у спільних крайових з’їздах¹³.

¹⁰ Krasowski K. Episkopat Katolicki w II Rzeczypospolitej / K. Krasowski. – Warszawa; Poznań, 1992. – S. 45.

¹¹ Ibidem. – S. 48–49.

¹² Красівський О. Українсько-польські взаємини в 1917–1923 рр. / О. Красівський. – Київ, 2008. – С. 394.

¹³ Krasowski K. Episkopat Katolicki w II Rzeczypospolitej / K. Krasowski. – Warszawa; Poznań, 1992. – S. 45.

Польські єпископи латинського обряду керувалися державними інтересами і пропагували польськість Східної Галичини. У цій ситуації греко-католицьке духовенство опинилося перед складним вибором бути лояльним до держави, яку не вважали своєю, або ж солідаризуватися з власним народом, пастирями якого були. Розроблено навіть план виокремлення греко-католицьких архієпархій зі структури Католицької Церкви Польщі й створення окремої “області”, підпорядкованої безпосередньо Ватикану на чолі з митрополитом-примасом. Реалізація такого плану, на думку А. Шептицького, стала би першим кроком для політичної автономії Галичини¹⁴. Домогтися виконання цього плану та підтримки від Ватикану не вдалося. Натомість, у рамках католицького єпископату Польщі в 1928 р. створено Унійну комісію під керівництвом А. Шептицького, яка мала на меті посилити співпрацю між ГКЦ та РКЦ. До комісії також увійшли і римо-католицькі єпископи з Львівської митрополії.

Акцію паціфікації польські єпископи публічно не засудили, тому греко-католицькі ієрархи владі звинуватили останніх у потуранні брутальній політиці влади. Деякі історики вважають, що “влада намагалася інтенсифікувати національну асиміляцію, діючи методами преференціювання інтересів католицької Церкви, використовуючи релігію і Церкву як інструмент інтеграції некатолицького населення з польською державністю”¹⁵. Позиція римо-католицького духовенства була неоднозначною: наголошуючи на польськості Галичини, воно фактично сприяло паціфікації. Чимало нових парафій закладено відразу після війни з напливом польських колоністів. Ворожість між громадянами посилювалася з визнанням частиною греко-католиків римо-католицьких обрядів. Це формувало нездорову конкуренцію за мішані сім’ї і цілу кампанію “викрадення душ”¹⁶. Обидві Церкви внаслідок національних конфліктів не змогли об’єднати вірян на тих засадах, які пропагували. З наближенням Другої світової війни відносини між ГКЦ та РКЦ у Львові загострилися. Перед війною архієпископ Б. Твардовський рідше контактував з митрополитом А. Шептицьким, оскільки останній тісно співпрацював з німецьким єпископатом, проти чого протестували як Б. Твардовський, так і вірмено-католицький очільник Й. Теодорович¹⁷.

В основному польське населення Львова міжвоєнного періоду належало до РКЦ. Чисельність римо-католиків дещо зросла, зокрема внаслідок релігійної переорієнтації представників різних національностей. Щоби збагнути впливи РКЦ на загальний стан духовності та взаємодію з іншими конфесіями, треба проаналізувати чисельність та зміну кількості вірних. Ці дані ілюструють переписи населення, які польська влада в міжвоєнний період проводила тричі: у 1921, 1926 (локальний) та 1931 роках. При цьому про етнічний склад населення говорили на підставі здебільшого “віровизнання”, незважаючи на введення критерію національності. Демографічний розвиток Львова, затриманий Першою світовою війною, засвідчив,

¹⁴ Ibidem. – S. 179.

¹⁵ Історія релігії в Україні / [ред. А. Колодний, П. Яроцький]. – Київ, 1999. – С. 290.

¹⁶ Krasowski K. Episkopat Katolicki w II Rzeczypospolitej / K. Krasowski. – Warszawa; Poznań, 1992. – S. 180.

¹⁷ Grünberg K. Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX wieku / K. Grünberg, B. Sprengel. – Warszawa, 2005. – S. 446.

що у місті в 1921 р. мешкало приблизно 220 тис. осіб. Згідно з переписом, кількість поляків у повоєнному Львові дещо знизилась. Водночас, чимало дослідників вважають цей перепис недостовірним, оскільки частина українського населення, побоюючись репресій з боку польської влади, вважала за краще записатися поляками і відповідно – римо-католиками¹⁸. Греко-католиків і православних часто зачисляли до польського населення. У деяких регіонах Галичини чисельність “поляків” у 4,5 рази перевищувала чисельність римо-католиків¹⁹. Не винятком був і Львів, де у відсотковому співвідношенні чисельність римо-католиків у міжвоєнний період не перевищила 51 %, тоді як у 1921 р. визнали себе поляками 62,2 %, а в 1926 р. – 64,8 %. Згідно з офіційною статистикою, у Львові з 312 321 мешканця 157 490 осіб визнавали себе римо-католиками, а польська мова була рідною для 198 212 осіб, тобто частина “поляків” не була римо-католиками²⁰.

Якщо на початку ХХ ст. кількість греко-католиків, що змінювали віровизнання, була невелика, то після поразки в українсько-польській війні до 1922 р. віровизнання змінили понад 4 тис. українців. І це чимала частина від загальної кількості греко-католиків, що мешкали у місті. Поляків у Львові з 1910 по 1921 рр. стало на 10,5 % більше і щодо населення міста їх чисельність становила 51 %. За переписом 1921 р. до римо-католиків також належали і вірмено-католики. У травні 1930 р. до Львова приєднано Голоско, Замарстинів, Знесіння, Клепарів, Сигнівку, Кульпарків. Завдяки адміністративним змінам у місті дещо збільшилася частка поляків, адже, згідно з результатами перепису 1926 р., їх чисельність становила менше 50 % (римо-католиків), а у складі приєднаних територій, згідно з переписом 1921 р., поляки становили 55,3 %. За перше міжвоєнне десятиріччя чисельність римо-католиків збільшилась на 40,8 %. Крім того, у міжвоєнний період населення римо-католицького визнання поповнили мігранти з центральних частин Польщі. У Львові як важливому центрі суспільно-політичної боротьби оселилися чиновники, студенти, недавні легіонери та інші. Притік нового польського населення у Східну Галичину склав близько 267 тис. осіб²¹. Міграції поляків до Львова сприяло те, що місто було одним із найбільших культурно-освітніх та наукових осередків Польщі. Культурне середовище поляків у Львові було значно міцніше, ніж українців, і відповідно польські мігранти швидше тут адаптовувалися. Державні службовці, чиновники органів місцевого самоврядування, приватні службовці разом становили понад 10 % від загалу римо-католиків Львова. Більшість службовців римо-католицького віровизнання не були корінними львів'янами. Значна частка в цій групі припадала також на учнівську та студентську молодь.

¹⁸ Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова / Р. Лозинський. – Львів, 2005. – С. 168.

¹⁹ Макаруч С. Етносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма / С. Макаруч. – Львов, 1983. – С. 124.

²⁰ Grünberg K. Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX wieku / K. Grünberg, B. Sprengel. – Warszawa, 2005. – S. 438.

²¹ Макаруч С. Етносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма / С. Макаруч. – Львов, 1983. – С. 126.

Львівська митрополія латинського обряду об'єднувала Львівську архидієцезію, Луцьку та Перемишльську дієцезії. Митрополит одночасно був архієпископом Львівської архидієцезії. Дві інші дієцезії суфрагальні й відповідно дієцезіальні єпископи щодо митрополита – суфрагани (помічники). До 1923 р. архидієцезію очолював Ю. Більчевський, з 1923 по 1944 р. на чолі львівських римо-католиків стояв Б. Твардовський. Львівський архієпископ також мав єпископів-помічників. У 1918–1923 рр. цю посаду обіймав Б. Твардовський, далі до 1933 р. – Ф. Лісовський. Останнім єпископом-помічником у міжвоєнному часі призначений Є. Базяк, який виконував свої обов'язки від 1933 р. і до смерті Б. Твардовського (1944)²². У 1925 р. Львівська римо-католицька архидієцезія об'єднувала 373 парафії, а в 1937 р. – 408²³. У 1927 р. в архидієцезії працювало 610 священників, а в 1939 р. – 754. У 1937 р. виконували свої обов'язки 339 настоятелів, 93 вікаріуси, 7 професорів в університеті, 4 професори в духовній семінарії, 9 священників у капітулі та канцелярії курії, 38 префектів середніх шкіл, 86 префектів початкових шкіл, 7 військових капеланів, 2 священники, що займалися громадсько-організаційними справами, 86 священників пенсіонерів, 4 священники, які відповідали за роботу спеціальних студій²⁴. У 1937 р. в архидієцезії діяло 57 католицьких домів, де проживали монахи-чоловіки, та 295 – жіночих католицьких будинків для 2 545 черниць²⁵.

Внутрішньо-церковне життя

Тривалий час очолював архидієцезією Ю. Більчевський, який займався розбудовою релігійного та громадського життя поляків, зведенням нових костелів та каплиць у Львові. У святинях поляки знаходили прихисток, вони одночасно були осередками релігійного та громадського життя. Ю. Більчевський як релігійний і національний лідер опікувався своїми вірними в складний історичний період. Особливо популярна його програма, окреслена гаслом: “Повністю віддаймося справі святої Церкви”. За 23 роки діяльності на теренах архидієцезії створено 117 нових парафій, побудовано 328 нових костелів. Архієпископ фінансово допомагав костелам та каплицям, школам та притулкам²⁶. У 1920 р. на одного католицького священника припадало в середньому 2 200 вірних²⁷. Великі надії у реалізації своєї політики Ю. Більчевський покладав на Пія XI, який у 1919–1921 рр. був Апостольським нунцієм в Польщі, тому вважався

²² Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990: Rocznik Statystyczny / [red. L. Adamczuk]. – Warszawa, 1991. – S. 89.

²³ Пилипів І. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Галичини (1918–1939) / І. Пилипів. – Тернопіль, 2011. – С. 112.

²⁴ Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990: Rocznik Statystyczny / [red. L. Adamczuk]. – Warszawa, 1991. – S. 129–130.

²⁵ Ibidem. – S. 148.

²⁶ Święty Arcybiskup Lwowa Józef Bilczewski / [pod red. W. Osadczeogo]. – Lublin; Lwów, 2011. – S. 10–19.

²⁷ Ibidem. – S. 65.

“польським папою”. У травні 1922 р. Ю. Більчевський у Римі мав зустріч із новообраним папою, де обговорив проблеми життєдіяльності архидієцезії²⁸.

Новий архієпископ Б. Твардовський також завжди наполегливо відстоював інтереси Церкви та вірних. “Коли в 1939 р. прибула до нього делегація малодушних львівських мешканців із проханням не заперечувати здачі міста “слов’янським” більшовикам, він відповів: “Моя порада: боронитися до останнього перед кожним ворогом”. Аж до смерті був найстараннішим послідовником та виконавцем планів архієпископа Ю. Більчевського”, – зазначено в сучасному польському дослідженні²⁹.

Програма діяльності Б. Твардовського ґрунтувалася на декількох основних пунктах, які він виклав у пастирських посланнях. Найважливішою спробою була для нього відбудова костелів та каплиць, зруйнованих війною, зведення нових для колоністів-осадників. Святині відбудовували в умовах зубожіння населення. За його сприяння до 1935 р. утворилися 7 парафій з постійними настоятелями, 26 експозитур та парафій з тимчасовими адміністраторами і 214 каплиць, до яких доїжджали священники зі своїх місць проживання. Водночас збудовано 27 парафіяльних костелів, 12 відбудовано і 4 перебували у стані будівництва. Також відбудовано 19 непарафіяльних костелів і каплиць. Всього на території архидієцезії діяло 276 костелів та каплиць³⁰. Наймасовішою акцією у Львові за участю Б. Твардовського стала ініціатива зведення костелу на Баторівці за Янівською рогаткою, під яку архієпископ передав велику земельну ділянку. Складено план будівництва костелу на Сихові. Костел Матері Божої Остробрамської звели у Личаківському передмісті як подяку за охорону міста в час війн 1918–1919 і 1920 роках. Архієпископ організував основну частину збору коштів на його зведення. Будова закладена за проектом професора Тадеуша Обмінського у формі старохристиянської базилики. 7 жовтня 1931 р. закладено наріжний камінь, а 7 жовтня 1934 р. посвячено новий костел. У місті зведено монументальну святиню, освячення якої перетворилося в маніфестації католицького Львова³¹. Важливим вкладом у будівництво були пожертвування Товариства мешканців Личаківського передмістя (Towarzystwo Mieszkańców przedmieścia Łyczakowskiego)³².

Велику увагу керівництво архидієцезії звертало на периферії Львова, де бракувало костелів і каплиць. У 1930 р. побудовано костел на Замарстинові, де парафії отримали отці Капуцини. Того ж року на Збоїських закінчено спорудження великої дерев’яної каплиці. Будовою костела на Знесінні опікувався о. Салетині, стараннями отців кармелітів добудовано костел на Персенківці. На вулиці Дверницького планували звести костел на честь св. Вінцента, що призначався для ділянки Стрийської. Зведено костел парафіяльний у Сигнівці. Другою частиною реалізації цієї програми

²⁸ Święty Arcybiskup Lwowa Józef Bilczewski / [pod red. W. Osadczego]. – Lublin; Lwów, 2011. – S. 114.

²⁹ Ibidem. – S. 79.

³⁰ Medyński A. Ks. Arcybiskup Dr. Bolesław Twardowski 1886–1936 / A. Medyński. – Lwów, 1936. – S. 42.

³¹ Ibidem. – S. 45.

³² Medyński A. Kościół Matki Boskiej Ostrobramskiej na Łyczakowie / A. Medyński. – Lwów, 1938. – S. 12.

стало будівництво парафіяльних будинків для активізації католицького руху та організаційної єдності парафій. Поширення Католицької акції (КА) та створення нових відділів католицьких товариств зумовили потребу в нових парафіяльних будинках для зібрань³³. Б. Твардовський наголошував на важливості зведення цих будинків, зокрема під час посвяти такого закладу при парафії св. Франциска на Замарстинові. Пастирські листи Б. Твардовського стосувалися різних тем життя костелу, стану РКЦ, поглиблення та оживлення життя релігійного в костелі, значення каплиць та релігійної опіки у військах, політичних проблем, пов'язаних передовсім із загрозою комунізму, що "оголосив війну Богу" (Лист Пастирський VII 1928 року).

Діяльність Римо-католицької Церкви у Львові урізноманітнювали події архи-дієцезіального значення: 15–18 червня 1928 р. – Конгрес Євхаристійний; вересень 1930 р. – Синод у Львівській катедрі; організація доброчинних акцій при кожній парафії, зокрема збір коштів, продовольства та одягу безробітним; залучення широких верств населення до руху євхаристійного та реколекцій, місії вірних, організація курсів для священників, які ознайомлювали учасників з найважливішими методами новочасної душпастирської праці; різноманітні ювілейні обходи та урочистості. Організовано Євхаристійний та Марійський вервичний конгреси (Євхаристійний конгрес відбувався у Львові 15–18 червня 1928 р.). "У столиці архи-дієцезії Львівської зібрався перший у Польщі дієцезіальний Конгрес Євхаристії, аби віддати шану Богу-чоловікові, втаємниченому в Найсвятіших Тайнах... У Конгресі брали участь представники всієї архи-дієцезії"³⁴, – так описував події очевидець. Конгресові урочистості відбувалися в духовній семінарії. Євхаристійні урочистості зорганізовано в кілька етапів і їх апогеєм стали секційні виклади у восьми львівських костелах, масова процесія пройшла від костелу св. Єльжбети до Базиліки.

Марійський Вервичний конгрес організовано у Львівській катедрі 13–17 червня 1935 р., проходив він під гаслом популяризації вервиці і був другим у XX ст. (перший відбувся у вересні 1904 р.). На третій заплановано маніфестаційну процесію з образом Матері Божої по місту. З особливими урочистостями відзначали свята Христа царя та День всіх святих, які у Львові були прикладами єдності поляків³⁵.

Архи-дієцезіальний синод, з ініціативою проведення якого виступав ще Ю. Більчевський, відбувся у Львові 23–25 вересня 1930 р. У 1928 р. організовано комісію для опрацювання проекту статуту синоду на підставі церковного життя та канонічного права. На синоді мали бути присутніми: єпископ-суфраган, представники Митрополичої капітули та Папського двору, професори богословського факультету університету Яна Казимира, радники курії, настоятелі львівських костелів та з кожного деканату по одному священнику, члени комісії синодальних, секретар КА, катехити, 4 вікарії та 2 капелани доброчинних інституцій. Заплановано провести синод у катедральній базиліці. Духовенство й миряни різних львівських парафій вітали учасників поважного зібрання. Синод складався з трьох сесій, друга – найважливіша, на якій обговорювали питання щодо Літургії, церковного

³³ *Bekier J.* Katolicki Dom Parafjalny i jego budowa / J. Bekier. – Kalisz, 1935. – S. 3.

³⁴ *Medyński A.* Ks. Arcybiskup Dr. Boleslaw Twardowski 1886–1936 / A. Medyński. – Lwów, 1936. – S. 64.

³⁵ *Ibidem.* – S. 65.

навчання та церковного майна³⁶. Всі ці події мали важливе значення для розвитку релігійного життя, поглиблення міжконфесійної взаємодії та впровадження моральних принципів у суспільному житті.

Суспільна організація та соціальна політика

Після встановлення польської адміністрації у Львові відновив діяльність Громадсько-католицький союз (Związek Katolicko-Społeczny), про потребу відновлення католицького впливу в суспільстві заговорили одразу після закінчення українсько-польської війни. Тоді йшлося про організацію, яка б могла опиратися у своїй діяльності безпосередньо на парафії. Статут союзу, підготовлений у 1912 р., регламентував громадсько-економічну діяльність. Керівним органом об'єднання була Головна рада з професором Ф. Гроєром на чолі, генеральний секретар ради – С. Садовський, делегат курії до Уряду союзу – о. К. Дзюржинський. 3 серпня 1921 р. Союз реформовано в Католицьку лігу (КЛ) (Liga Katolicka). Статут ліги нагадував статут союзу. Ф. Гроєр застав парафіяльну КЛ при костелі Бернардинів, св. Миколая та св. Антонія. При костелі св. Єльжбети діяла організація “Білий Штандарт” (“Biały Sztandar”)³⁷.

Завдання Католицької ліги: оборона релігійних, культурних та економічних інтересів вірних РКЦ. КЛ була як організацією надполітичною і відповідно її члени могли вільно висловлювати свої політичні погляди, які б не суперечили вченню Церкви. Органами влади ліги – Головний уряд, що виконував адміністративні, наглядові та виконавчі функції, та Вільний з'їзд. У 1924 р. у Львові КЛ об'єднувала такі структури: Товариство ім. Петра Скарги (Towarzystwo im. Piotra Skargi); “Коло Праці” польських католицьких жінок (“Koło Pracy” Katolickich Kobiet Polskich); “Рух” Товариство працюючих поляків (“Dźwignia” Stowarzyszenie Pracujących Polek); Об'єднання християнських жіночих товариств (Zjednoczenie Chrześcijańskich Towarzystw Kobietych); Товариство слуг католицьких (Stowarzyszenie Sług Katolickich); Об'єднання працюючої польської інтелігенції на Руси (Związek Pracującej Inteligencji Polskiej na Rusi); Об'єднання інвалідів війни Республіки Польща коло львівське (Związek Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej Koło Lwowskie); Об'єднання польських артисток (Związek Artystek Polskich); “Точка збору” Товариство жінок поштово-телеграфної праці (“Schronisko” Stowarzyszenie Kobiet zawodu pocztowo-telegraficznego); Спілка виробництва жіночого та дитячого одягу у Львові (Spółka wyrobu ubrań kobiecych i dziecięcych we Lwowie); Об'єднання селянок (Związek Salezjanek); Об'єднання землячок (Związek Ziemianek); Товариство польської молоді ім. Тадеуша Костюшка; Тов. “Білий штандарт” (Towarzystwo Młodzieży Polskiej im. Tadeusza Kościuszki. Tow. “Biały Sztandar”); Товариство об'єднання квітниківів (Tow. Związek Kwociarski); Народна організація V і VI округу (Organizacja Narodowa V. i VI. Okręgu); Товариство членів III Закону св. Франциска (Stowarzyszenie Członków III Zakonu św. Franciszka); Товариство “Взаємодопомоги католицьких перукарів” (Stowarzyszenie “Wzajemnej

³⁶ Medyński A. Ks. Arcybiskup Dr. Bolesław Twardowski 1886–1936 / A. Medyński. – Lwów, 1936. – S. 72.

³⁷ Szydelski S. W sprawie organizowania Lig Katolickich / S. Szydelski. – Lwów, 1928. – S. 9.

Pomocy fryzjerów katolickich”); Об’єднання фабричних робітників хімії (Związek Zawodowy robotników chemicznych); Об’єднання польської молоді рукоділля (Związek Polskiej Młodzieży Rękodzielniczej); Католицьке товариство “Приязнь” (Katolickie Stowarzyszenie “Przyjaźń”); Об’єднання двірників (Związek Zawodowy dozorców domowych); Об’єднання хатніх робітників (Związek Zawodowy służby domowej); Об’єднання польської студентської молоді “Відродження” (Związek Polskiej Młodzieży Akademickiej “Odrodzenie”)³⁸.

Уряд КЛ при товариствах й організаціях, що входили до його складу, організовував зібрання та віча, матеріальну допомогу для різних костельних інституцій, для фабричних та робітничих товариств, а також інші акції у релігійній, культурній, освітній та доброчинній сферах. Завдання парафіяльних КЛ полягало в утримуванні бібліотеки, опіці над бідними, догляд за храмами. Обов’язкові пожертвування членів парафіяльної ліги становили 10 грошей у місяць. У 1924 р. у Львові діяли чотири парафіяльні КЛ: катедральна, св. Миколая, св. Андрія та св. Антонія (всього в архидієцезії було п’ять парафіяльних КЛ, п’ята – у Тернополі). Однак про великі успіхи у діяльності КЛ говорити важко, передовсім через нечисленність осередків та слабкий зв’язок, із глибинками архидієцезії. На зібрані пожертвування та із прибутків торгового відділу ліги для десятка учасниць “Руху” (“Dźwignia”) організовано впродовж двох років оздоровчий відпочинок. Ліга також організовувала просвітні лекції, в залі Малого театру проведено кілька католицьких зібрань. КЛ фінансово допомагала секретаріату християнських професійних об’єднань. Безпосередньо на місцях Парафіяльна ліга при костелі св. Миколая щомісяця проводила свої зібрання в парафіяльній залі над захристією (близько 500 членів). У бібліотеці костелу зберігалося приблизно 500 примірників книг та брошур переважно на релігійні теми. Водночас Парафіяльна ліга організовувала доброчинні акції: для убогих проводили збір одягу, закладено бюро правової опіки. Члени ліги опікувалися дітьми-сиротами і безпритульними та готували їх до першої Сповіді й Причастя³⁹.

Парафіяльна ліга при костелі св. Антонія, заснована в 1921 р., профінансувала реставрацію костелу та дзвіниці, проведення електрики, зведення мурованої загорожі біля костелу та присадиби плебанії. При лізі закладено касу допомоги та похоронну касу⁴⁰.

Парафіяльна ліга при катедрі (500 членів) у 1927 р. поставила виставу “Бідачка” з музичним супроводом у Великому театрі. У бібліотеці парафії було близько тисячі книг. При лізі діяв хор, що об’єднував 60 осіб. Завдяки зібраним пожертвуванням на Пасіках члени ліги закупили землю під будинок для старців. Для залучення молоді в католицьке життя організовували вечори. Подібно до ліги при костелі св. Антонія створено касу допомоги та похоронну касу, яка завжди оперувала близько 1 800 злотими. У 1928 р. виникла Парафіяльна ліга на Замарстинові⁴¹.

³⁸ Leszczyński M. Akcja Katolicka w archidiecezji Lwowskiej obrządku łacinskiego / M. Leszczyński. – Lublin; Pelpin, 1996. – S. 87.

³⁹ Szydzelski S. W sprawie organizowania Lig Katolickich / S. Szydzelski. – Lwów, 1928. – S. 11.

⁴⁰ Ibidem. – S. 11.

⁴¹ Ibidem. – S. 12.

Однак КЛ не виконала поставлені перед нею завдання, передовсім через слабку організацію, невідповідність матеріального забезпечення поставленим цілям, обмеженням діяльності (по суті у Львові), лише частковим контролем та коригування з боку церковної адміністрації. З іншого боку, діяльність парафіяльних КЛ стала прикладом для Католицької акції (КА).

У 1930 р. Б. Твардовський у “Посланні до братів капеланів” вимагав утворення при парафіях комітетів КА. У зв’язку з цим та рекомендаціями вищого духовенства 1 червня 1930 р. секретаріат КА реформовано в Архидієцезіальний інститут КА, що став керівним органом для всієї архидієцезії⁴². У діяльності КА опиралася на чотири товариства: Католицьке товариство чоловіків (Katolickie Stowarzyszenie Mężow); Католицьке товариство жінок (Katolickie Stowarzyszenie Kobiet); Католицьке товариство молодих чоловіків (Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Meskiej); Католицьке товариство молодих жінок (Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej). 20 вересня 1936 р. в архидієцезії діяло 26 урядів парафіяльної КА, 152 відділи Католицького товариства чоловіків, 154 відділи Католицького товариства жінок, 185 відділів Католицького товариства молодих чоловіків, 272 відділи Католицького товариства молодих жінок⁴³. Братства та добродійні організації зачисляли до допоміжних організацій КА, які готували своїх учасників до вступу в католицькі товариства.

Якщо в архидієцезії координацію акції здійснював архидієцезіальний інститут КА, то на рівні католицького єпископату Польщі в Познані сформовано Верховний інститут КА; як вищу інстанцію. Зі створенням архидієцезіального інституту КА керівні посади в ньому обіймали єпископи Є. Базяк, Я. Адамський, А. Громадзький⁴⁴.

Щороку архидієцезіальний інститут КА проводив різні практично-методичні курси для урядів парафіяльної КА; організовував з’їзди керівників та асистентів урядів парафіяльної КА, засідання Дієцезіальної ради та конференції товариств. До вересня 1936 р. в архидієцезії впроваджувалося гасло “Христос – світло для родини”⁴⁵.

На початку кожного року в католицьких товариствах, на яких базувалася КА, відбувалися Вільні зібрання, де, як правило, заслуховували річний звіт керівництва, ухвалювали програми та річний бюджет, обирали представників на З’їзд делегованих (організовували у Львові в перші дні лютого). Для розвитку товариств створювали секції різних спрямувань, що спеціалізувалися на організації акції добродійності – зосереджували зусилля на християнському милосерддю, опіці над убогими та сиротами, допомозі хворим⁴⁶. Проводилися тижні милосердя, під час яких збирали кошти для убогих.

⁴² Medynski A. Ks. Arcybiskup Dr. Boleslaw Twardowski 1886-1936 / A. Medynski. – Lwów, 1936. – S. 69–70.

⁴³ Rozwój Akcji Katolickiej w archidiecezji Lwowskiej // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok II (Wrzesień–Październik). – Lwów, 1936. – S. 95.

⁴⁴ Jak zakładać Oddziały Stowarzyszeń Akcji Katolickiej // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok I (Styczeń–Luty). – Lwów, 1935. – S. 11.

⁴⁵ Program pracy Akcji Katolickiej w Polsce na rok 1936 // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok II (Marzec–Kwiecień). – Lwów, 1936. – S. 18–19.

⁴⁶ Wskazania // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok II (Styczeń–Luty). – Lwów, 1936. – S. 6–12.

Однак фінансове становище в товариствах було нестійким. Не всі вони вчасно сплачували внески в Архидієцезіальний інститут КА. Зокрема із 140 відділів Католицького товариства молодих чоловіків у 1935 р. лише 36 упорядкували організаційні сплати. Незважаючи на швидкий процес створення відділів товариств в архидієцезії, їх зв'язок із керівними органами КА був слабким, про що свідчить мала кількість листів-відповідей керівників відділів на запити центральних установ КА⁴⁷. Зокрема у Католицькому товаристві молодих жінок 1935 р. тільки 64 відділи зробили товариські внески⁴⁸. У 1936 р. архидієцезіальний інститут КА з пожертвувань духовенства Львівської архидієцезії отримав 4 343 злотих та 15 грошей⁴⁹.

У складі КА діяла Львівська протиалкогольна ліга, що в 1936 р. провела кілька курсів з метою пропаганди тверезого способу життя серед молоді⁵⁰. Протиалкогольні кампанії та пропаганда тверезого способу життя, утримання від паління тютюну проходили щороку в лютому.

Для поглиблення католицької віри серед населення у Львові в 1937 р. створено Інститут вищої релігійної культури (Instytut Wyższej Kultury Religijnej), що прагнув залучати інтелігенцію до релігійних практик⁵¹. Насамперед інститут відкрив бібліотеку та читальню з книгами та пресою, які стосувалися богослов'я, християнської філософії та католицьких суспільних наук. У першій половині жовтня 1938 р. відбулися богословські виклади для інтелігенції, що проходили двічі на тиждень по дві години. У середньому їх відвідувало 180 осіб. Засідання супроводжувалися дискусіями на актуальні суспільні теми⁵². У листопаді 1938 р. розпочали роботу “Філологічно-теологічні студії для світської інтелігенції”, слухачам запропоновано такі курси: “Вступ до вивчення католицького догмату”; “Історія релігії”; “Засади християнської філософії” і “Відомості з літургії”⁵³. Крім того, завдяки старанням архієпископа Б. Твардовського та єпископа Є. Базяка в 1939 р. у Львові розпочав роботу Католицький народний університет (Katolicki Uniwersytet Ludowy). У зв'язку з технічними обставинами перший курс скорочено до 50-ти днів (тривав з 16 лютого по 6 квітня). Метою курсів було приготування молоді для праці в КА⁵⁴. Організацію роботи університету покладено на генерального

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Sprawy organizacyjne // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok II (Marzec–Kwiecień). – Lwów, 1936. – S. 33.

⁴⁹ Ofiara Duchowieństwa // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok II (Maj–Czerwiec). – Lwów, 1936. – S. 40.

⁵⁰ Praca Lwowskiej Ligi Przeciwalkoholowej wr. 1936 // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok II (Marzec–Kwiecień). – Lwów, 1936. – S. 36.

⁵¹ Dekret erekcyjny “Instytutu Wyższej Kultury Religijnej” we Lwowie // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok IV (Luty). – Lwów, 1938. – S. 35.

⁵² Odezwa w sprawie Instytutu Wyższej Kultury Religijnej // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok IV (Listopad). – Lwów, 1938. – S. 295.

⁵³ Instytut Wyższej Kultury Religijnej we Lwowie // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok IV (Lipiec–Sierpień). – Lwów, 1938. – S. 189.

⁵⁴ Katolicki Uniwersytet Ludowy we Lwowie // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok V (Luty). – Lwów, 1939. – S. 54.

секретаря Католицького товариства молодих чоловіків проф. Васовича. Заклад мав велике значення для розвитку католицького освітнього життя та розбудови КА в архидієцезії. Натомість парафіяльні уряди КА зобов'язувалися відправити на курси членів відділів Католицького товариства молодих чоловіків. Якщо навесні такі курси призначали для юнаків, то вже з 1 вересня 1939 р. мали розпочатися одномісячні курси для членів Католицького товариства молодих жінок. Однак діяльність цього закладу призупинила Друга світова війна.

З 1 вересня 1937 р. у Львівській архидієцезії запрацював секретаріат у справах доброчинності “Карітас” (“Caritas”), що виконував функції центру у справах милосердя. Завданням для новоствореної організації стало узгодження діяльності католицьких товариств у доброчинних акціях. Офіс “Карітас” розмістився в Домі КА⁵⁵. Союз товариств та доброчинних закладів “Карітас” почав діяти 15 грудня 1937 р., але товариства КА не могли входити до союзу як звичайні члени (це забороняли законодавчі приписи щодо товариств КА), тому що він створений Архидієцезіальним інститутом як допоміжна структура. У кожній парафії діяли секції доброчинності, які створювалися не лише у випадках діяльності спеціальних доброчинних організацій на місцях як, наприклад, Товариство св. Вінцентія. Згідно з розпорядженням Б. Твардовського, керівником союзу “Карітас” у Львівській архидієцезії призначений О. Надольський⁵⁶. Уряд організації “Карітас” щороку затверджував інструкції для відділів та координував їх діяльність у доброчинній сфері.

У міжвоєнний період ХХ ст. кількість вірних РКЦ переважала у Львові, а відповідний правовий статус у II Речі Посполитій давав їй змогу безперешкодно розвиватися та зберігати домінуюче становище. Парафії Львова та околиць входили у міський та позаміський деканати. Місто було центром архидієцезії та митрополії. Активна участь вірних у релігійному житті міста забезпечили події архидієцезіального значення – синод та конгреси, святкування релігійних та національних свят; вірні РКЦ залучалися до діяльності парафіяльних КЛ, а згодом до проведення КА, що, крім духовних практик, проводила значну роботу в культурній, освітній та доброчинній сферах. Міжконфесійні стосунки РКЦ із ГКЦ безпосередньо залежали від розвитку міжнаціональних відносин між поляками та галицькими українцями, бо обидві церкви фактично стали національними для обох народів.

⁵⁵ “Caritas” Archidiecezji Lwowskiej // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok III (Październik–Grudzien). – Lwów, 1937. – S. 105.

⁵⁶ Erekcja i zadania związku “Caritas”. Ogólne zasady organizacyjne // Głos Akcji Katolickiej archidiecezji Lwowskiej. – Rok IV (Luty). – Lwów, 1938. – S. 63–64.